

ÇEVRE DUYARLILIĞI KAZANDIRMADA ÖZEL RADYO HABERLERİNİN ROLÜ

Fırat TUFAN*
Yelda ÖZKOÇAK**

Öz

Egemen olan görüşlerden biri insanlık tarihinde iki büyük aşama olduğu yönündedir. Bunlardan biri, insanın göçebelikten kurtulup yerleşik düzene geçmesi ve bunun sonucunda da avcılıktan, tarıma ve hayvancılığa yönelmesi iken, diğeri topraktan kopularak teknik dünyanın yaratılması olmuştur. Teknolojik gelişmeler sonucunda yaşam koşulları giderek iyileşirken diğer taraftan da doğal yaşam dengesi değişmeye başlamıştır. Teknolojinin gelişmesi, doğanın sunduklarıyla doğrudan ilişkili olduğundan, gelişimin sürerli doğası gereği, doğada denetlenemeyen tahribatlar meydana gelmiştir. Ekolojik denge kontrol dışı bir şekilde bozulmaya başlamıştır.

Henüz çevre sorunları, kendi yaşamını tehdit eder hale gelmemiş bireyler, çevresel sorunların varlığından ve boyutlarından medya yoluyla haberdar olabilirler. Ancak medya, toplumu çevre sorunları konusunda bilgilendirmekte midir? Bu soruya cevap bulma amacıyla hazırlanan bu çalışmada, günümüzde hala en güvenilir kabul edilen ve habercilik açısından en hızlı kitle iletişim araçlarından sayılan radyo temel alınarak radyo haberciliğinde, çevre sorunlarının ne oranda ve nasıl yansıtıldığı ortaya konmakta ve ilgili haberlerin insanlara çevre duyarlılığı kazandırmada ne şekilde yönlendirici olduğu tartışılmaktadır. Bu çalışma kapsamında farklı niteliklerdeki 4 radyo istasyonunun 5 günlük haber bülten metinlerindeki toplam 611 haberin her biri, konularına göre kategorize edilerek, çevre ile ilgili haberler içerik çözümlemesi yöntemiyle detaylandırılmıştır. Detaylandırma sürecinde hata payını en aza indirmek için haberler, yalnızca radyodan dinleme yöntemiyle değil, radyo kuruluşlarının haber birimlerinden elde edilen metinlerden de okunarak doğrulanmıştır. Ortaya çıkan sonuçta, çevre ile ilgili haberler sayısal ve oransal olarak vurgulanmakla birlikte, haberlerin niteliksel açıdan temsillerine de değinilmiştir. Çalışma sonucunda, çevre ile ilgili haberlerin, radyo haberciliği açısından önemsenmediği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Radyo Haberciliği, Çevre Sorunları, Çevre Haberciliği

Abstract: Role of Radio News On Raising Environmental Awareness

One of the dominant views is that there are two major stages in the history of humanity. While one of them is the breakaway of human from nomadism to sedentism and as a result tending towards to agriculture and husbandry from hunting, the other one is creation of technical world by breaking away from the earth. While on one hand life conditions are improving in consequence of technological advances, balance of natural life on the other hand has begun to change. Since the technological advances are related directly to the offerings of nature, by ongoing nature of the development, uncontrollable destructions have occurred in natural life. Ecological balance has begun to change in an uncontrolled manner.

Individuals whose life is not under the threat of environmental issues can be informed about environmental problems, their extent and presence via media. However, do the media inform the society about environmental issues? In this study that is prepared to find an answer to this question how and to which extend the environmental issues are reflected in radio journalism is revealed and in what way the related news are guiding people towards gaining environmental awareness is discussed by basing on the radio, which is today still considered as the most trustable and as one of the fastest mass media instrument. Within the scope of this study, each one of total 611 news for 5 days newscast of 4 radio stations with different

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, firattufan@gmail.com

** Öğretim Görevlisi, İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi, yeldaokocak@arel.edu.tr

qualities are categorized according to their subjects. News related to the environment are detailed through content analysis. In order to minimize the error margin of the detailing process, the news is confirmed not only by listening from the radio but also by reading the texts acquired from the news units of radio organizations. As a result of the study, the news related to environment is emphasized proportionately and representations of this news are qualitatively questioned. Thus, it is revealed that the news related to environment is not considered important by radio journalism.

Key Words: Radio Journalism, Environmental Issues, Environmental Journalism

GİRİŞ

Kitle iletişim kuramlarının birçoğu etki sorusu ile ilgilenmiştir. Özellikle bu konuda yapılan ilk çalışmalar, kitle iletişim araçlarının insanlara belli fikirleri benimsetmek, siyasal sistemleri kabul ettirmek ve onları yönlendirmek açısından çok güçlü etkiye sahip olduğu fikrinden hareket etmekteydi. Kitle iletişim araçlarından gelen mesajların izleyici üzerinde doğrudan etki yarattığı düşünülmekteydi. Sihirli mermi, hipodermik iğne kuramı, iletim kuramı ya da şiringa modeli gibi isimlerle de anılan etki kuramları her ne kadar sonraları, izleyiciyi pasif konumdan aktif konuma taşıyan kullanımlar ve doyumlar üzerine yoğunlaşan benzer kuramlar tarafından yadsınsa da, bugün hala kitle iletişim araçlarının kişiler üzerinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir.

Kitle iletişim araçlarının geleceğimizi şekillendirmedeki önemine atıfta bulunan bir yaklaşımda, dünya yirmi birinci yüzyıla girmişken, teknoloji ve bilim dünyasındaki gelişmelerin hem medya dünyası için büyük fırsatlar oluşturmuş olduğundan hem de çeşitli sorunlar yaşanmasına neden olduğundan söz edilir. İnsanlığın geleceğe yönelik merak ve beklentisinden dolayı, bilgi alışverişine duyulan küresel gereksinim, medyaya olan ihtiyacı artırmış ve fırsatların doğmasına neden olmuştur. Çünkü siyasetteki otoriter tavırlar çok fazla işe yaramamaya başlamış ve ihtiyaç duyulan demokratik katılımın ancak bilgi alışverişi ve iletişimle sağlanılabileceğini göstermiştir. Dünya halklarının artık sürdürülebilir bir gelecekte, yaşanmaya değer bir yaşam tarzı için mücadele etmeleri gerekteyse, kitle iletişim araçlarının da bu mücadelede bir rol üstlenmesi gerekmektedir (Belsey & Chadwick, 1998: 14). Bu noktada Radyo Haberciliği, radyoya önemli fırsatlar sunmaktadır. Özellikle 2. Dünya Savaşı dönemi öncesi ve sonrasında radyo en etkili kitle iletişim aracı olduğu için

aynı zamanda propaganda amaçlı olarak da kullanılmıştır. Hitler Almanya'sı Nazizm'in propagandasını radyo ile yaparken SSCB de Bolşevizm propagandasını radyo ile yürütmüştür. Kapitalist batılı ülkeler ise başta ABD ve İngiltere olmak üzere hem Nazizm karşıtı hem de Bolşevizm karşıtı propagandalarında en önemli araç olarak radyoyu ve radyo haberciliğini kullanmışlardır. Radyo ile büyük kitlelere hitap eden liderler milyonlarca insanı peşinden sürüklemişlerdir. Bunlar arasında Alman lider Hitler, Rus Stalin ve ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill radyonun gücünü kullanarak geniş kitlelere ulaşmışlardır. Bu yıllarda radyo haberciliği içerik olarak geliştiği kadar biçim olarak da gelişmiştir. Farklı formatlardaki radyo haberleri bu yıllar içinde dinleyici ile buluşmuştur (MEGEP, 2008: 4).

Radyo savaş yıllarının yanı sıra, bilinen ülkelerin ideolojilerinin yaygınlaştırılmasında ve dünya barışı için önemli riskler taşıyan bazı kriz dönemlerinde de olayın tarafı olsun olmasın pek çok ülke için önemli rol oynamıştır. Almanya, ABD ve İngiltere'den çok, daha önceki yıllarda radyoyu uluslar arası diplomatik ilişkilerde kullanan ülke Sovyetler Birliği olmuştur (Kuruoğlu, 2006: 12).

Radyo haberciliği savaş sonrası dönemde de önemini korudu. Ancak bu yıllarda insanlar savaşın yarattığı gerilimden uzaklaşmak için eğlenceye, özellikle de müziğe yöneldi. Bu nedenle müzik yayınları da haber yayınları kadar önem kazandı. Bu dönemde radyo haberciliğinin öneminin azalmasının bir başka nedeni televizyon yayıncılığının yaygınlaşması oldu. 1950'li yıllarda televizyon yayınları batılı gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmaya başladı. Radyo yayınları televizyonun bu gelişimi karşısında farklı formatlara yöneldi. Bu dönemde 24 saat haber yayını yapan radyo istasyonları kuruldu ve radyo yayıncıları farklı formatlarda haber

yayınları hazırlayarak radyo dinleyicisini televizyona kaptırmamaya çalıştılar (MEGEP, 2008: 4).

Günümüzde radyo, her ne kadar müzik kutusu işlevi görse de hala, insanların televizyona ulaşamadıkları anlarda, özellikle radyo reklâmcıları tarafından 'drive time' olarak adlandırılan, insanların iş saatleri öncesi ve sonrası otomobillerinde geçirdikleri zaman diliminde, etkili bir haber kaynağı olarak işlev görmektedir. Geçmişte geniş kitlelere ulaşabilen, işitsel özellikli tek kitle iletişim aracı olmasından ve bununla birlikte insanların o dönemlerde tek haber kaynağı olmasından dolayı radyonun güvenilirliğine yönelik algı, radyo haberlerine verilmesi gereken önemi daha da artırmaktadır. Bir kitle iletişim aracının varlık sebeplerinden sayılan 'haber verme' işlevi günümüz koşullarındaki radyo yayıncılığı için dahi terk edilmemektedir. Ancak müzik ağırlıklı radyolarda haber, genellikle ara haber olarak ve birkaç dakikayı geçmeyen sürelerde yalnızca önemli başlıkların sunumu şeklinde dinleyicilere ulaştırılmaktadır. Bazı ulusal radyo kuruluşları ise, ana haber bülteni saatlerinde, bağlı oldukları medya topluluğunun televizyon kanalının ana haber bültenini, olduğu gibi radyodan da dinleyicilere iletme eğilimindedir. Aynı durum tamamen haber radyosu olarak tabir edilen radyo kuruluşları için de geçerlidir. Görsel öğeleri, tamamen işitsel olan bir araçla izler kitleye ulaştırmaya çalışmak, hem verilen haberin niteliğini hem de en genel anlamda radyo yayıncılığının değerini düşürmektedir. "Bu yapı sebebiyle 1990'lı yıllarda özel radyoların demokrasiye ve çoksesliliğe yapacakları katkılar tartışılırken, günümüzde ticarileşmenin radyonun özgürleştirici bütün özelliklerini elinden alabileceği gerçeği apaçık ortaya çıkmıştır. Radyo gibi yaygın bir haber mecrasının tek başına haber üretmez duruma gelmesi, ülkemizde tek seslilik olgusunun yükselişinin de bir göstergesidir. Radyonun, diğer haber araçlarına bağımlı hale gelmesi, gelecekte radyo haberinin tamamen ortadan kalkabileceğinin işaretlerini vermektedir" (Aydn, 2005: 127).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda, çevre sorunlarının bugünümüzü ve geleceğimizi etkileyen tehdit boyutundaki önemi ve bu önemden hareketle kitlelerin konuyla ilgili yeterli en-

formasyona sahip olup olamama durumu, günümüz koşullarında gerçekleştirilen radyo haberciliğinde, çevre ile ilgili haberlerin tüm ana ve ara haber bültenlerinde ne oranda temsil edildiğine yönelik sayısal verilere ulaşılması ve mevcut durumun profilinin ortaya konulması, yayıncılık alanında yapılacak çalışmalar açısından önem taşımaktadır.

Radyo ve Haber Verme İşlevi

Yirminci yüzyılın başlarında yaşamımıza giren radyo, elektromanyetik dalgalar aracılığıyla kitlelere ulaşabilme kapasitesine sahip ilk kitle iletişim aracı olarak, yalnızca sese dayalı tekniğiyle kişiler üzerinde güçlü bir etki oluşturmuştur. Henüz görsel iletişim kültürünün gerçek manasıyla olgunlaşmadığı dönemlerde radyo, sese dayalı tekniğiyle dinleyicilerin zihinlerinde kendilerine ait bir 'görsel dünya' oluşturmuş ve onların hayal güçlerinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Geçen yıllar içerisinde, yeni teknolojilerin toplumlar tarafından hızla kabullenilip tüketilmesi, tüm bu gelişmelere paralel olarak değişen radyoyu da, hızla işlevsel olarak tüketilen bir kitle iletişim aracı haline getirmiştir. Tüm kitle iletişim araçlarının ortak işlevi sayılan 'haber verme', günümüzde her ne kadar müzik kutusu olarak görülse de radyonun, temel işlevlerinden sayılmaktadır.

Çaplı, kamunun bilme hakkının, siyasal yapıların sürdürülmesi, korunması ve geliştirilmesi için temel koşul olarak algılanmakta olduğunu ifade eder (21). Çakır ise haberin önemine yaptığı vurguda, habersiz bir hayatın düşünülemediğini söyleyerek, insanların gerek kendi yaşadığı toplumla, gerekse yabancı toplumlarla ilgili her türlü gelişmeyi yakından takip etmek istediklerini hatırlatır. Bu açıdan bakıldığı zaman radyo yerel, ulusal ve uluslararası bağlamda bir haber kaynağıdır. Yazar, radyonun televizyondan önce var olmasının, önemini daha da artırdığını düşünmektedir. Yazılı basının şüphesiz radyodan daha önce insan hayatında var olduğunu da hatırlatarak, radyo ile okuma yazması olmayanların da haber alabilme haklarını kullanabildiklerini vurgular. Bu bakımdan radyoculuğun en önemli işlevlerinden birisi, haber alma hakkını sağlaması olarak değerlendirilir. Dünyada, yaşa-

dığımız ülkede, bulunduğumuz şehirde neler olup bittiğini yeri geldiğinde bir mekâna bağlı kalmadan radyo aracılığı ile öğreniriz. Haber çoğu zaman bir radyo istasyonunun vitrinidir. Farklı dinleyicileri birleştiren ve bağlayan da bu özelliğidir. İstasyonun inandırıcılığı haberi işleyiş ve sunuşuna göre değişir (83). Aziz, 'haber verme'nin tüm kitle iletişim araçlarının ortak işlevi olduğunu söyler ve 'haber verme'nin kitle iletişim araçlarının varlık nedeni olduğunu da ekler. Aziz'e göre, haber verme ve alma, insanlık tarihi ile başlamış, insanın var olması ile birlikte, iletişim gereksinmesi de kendini göstermiştir. Yazar, teknolojinin önemli buluşlarından olan radyo aracılığı ile halkın haber almasına, haber alma-verme yöntemine yeni boyutlar getirildiğini söyler. Radyo teknolojisi aracılığı ile ülkenin en uzak köşesine, en ıssız yerine kadar anında ses yolu ile haberin ulaştırılması olanağı doğmuştur (58).

Radyo'nun haber verme işleviyle ilgili yapılan yorumların ortak noktası, radyonun hızlı bir haber kaynağı olması ve mekândan bağımsız kolay ulaşılabilir olmasından dolayı hem uluslararası boyutta hem de yerel boyutta yayınlara erişilebilirliği ile ilgilidir. Duran, radyonun en hızlı haber medyası olduğunu söyler. Radyonun habercilikteki hızının, radyonun bir medya olarak ucuz ve kolay erişilebilir olmasından kaynaklandığını ifade eder. Radyo haberleri kısa, anlaşılır ve akıcıdır. Haber radyoya ulaştığı anda dinleyiciye iletilebilir (116-124). Haber, televizyon ve gazetede kurgu, baskı, stüdyo ve spiker hazırlığı gibi geciktirici bir takım işlemlere maruz kalırken, radyoda bunlara gerek yoktur. Günümüzün gelişmekte olan medyası internet haberciliğinde dahi haber metninin yazıya geçirilip, sayfa düzenlemesinin yapılması gerekir ve bu da zaman kaybettiren bir etkidir. Radyoda ise her şeyi sesle aktarmak yeterlidir.

Wedell de, Duran'ın radyonun hızlı bir haber mecrası olduğu fikrini desteklercesine, değişen olaylara radyonun çabuk uyabilmesinden, Avrupalılar için her zaman, radyonun ilk bilgi kaynağı olmasından söz eder. Avrupa'daki büyük radyo kuruluşları, büyük haber merkezleri, dünyadaki muhabirleri ile hala televizyon kameralarının giremediği yerlerden, yeni uydu teknolojilerinden de yararlanarak haber verebilmekte, böylece Marshall McLuhan'ın "dünya

köyü" nün ilk üyesi olmaktadır (72).

Özel girişimcilerin ticari kaygıları, reklâm geliri televizyona göre oldukça düşük olan radyolarda habere ve haberciye yatırım yapılmasını engellemektedir. Özel radyoların haber saatleri, süreleri ve haber kadroları hep bu ekonomik kaygılar çerçevesinde şekillenmektedir. Özel radyoculuğun başlamasından sonraki dönem içerisinde Türkiye'de özgün radyo haberciliğinin yapılması için gereken maddi koşullar oluşmamıştır (Aydın 2005: 127). Gelişen teknoloji, yayıncılık uygulamalarına sayısız kolaylık sağlamış, yatırımcılar ve radyo kuruluşu sahipleri, bu kolaylıkları içerikleri zenginleştirmek ve iyileştirmek yerine, insana bağlı olmayan, yalnızca tekniğe, teknolojiye bağlı olarak yayın faaliyetini sürdüren radyoların oluşmasına neden olmuştur. İnsan yaratıcılığı ve akli yerine yalnızca teknolojiyle gelişen radyo yayıncılığı giderek daha da otomatikleşmiştir. Bu olumsuz gelişme radyo kuruluşlarının haber birimlerinde de yaşanmış ve günümüzde birçok radyo kuruluşunda muhabirden, editörden, yazı işleri biriminden söz etmek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Derleme haberleri okuyan spiker, radyo kuruluşları açısından yeterli görülmüştür.

İnsan ve Çevre İlişkisi

'Çevre' kavramının kullanılmaya başlanması, henüz çeyrek yüzyılı aşmamıştır. Genel bir tanımlama ile çevre; "canlı varlıklar ve insan etkinlikleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler yapabilen fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etmenlerin tümü" anlamındadır. Böyle genel bir bakış açısı, çevrenin kapsamadığı hiçbir alanın ve sürecin kalmaması olarak algılanmalıdır (Keleş ve Hamamcı, 1998: 25). Çevre; günümüzde doğal, ekonomik ve kültürel değerlerin bir bütünü olarak ele alınmaktadır (Türkiye Çevre Vakfı, 2001: 100). Bir başka tanıma göre ise çevre; bir efsane, moda bir düşünce, bir bilim dalı, bazen realite bazen de ütopya ve üzerine çok boyutlu anlamlar yüklenilebilen bir kavramdır. Çevre, insan ve doğa kavramlarının kesişme noktasında bulunur. Birinin diğerine mutlak muhtaç olduğu, ama diğerinin tümüyle onsuz yapabildiği ve aslında onsuz var olduğu iki temel unsur. Parlak, bu şekilde süren etkileşimi de dramatik

bulmaktadır (Parlak, 2004: 14–15).

Keleş ve Hamamcı'nın yapmış olduğu tanım göz önüne alındığında, çevre tanımının çok kapsamlı olmasından ötürü, çevre haberleri ve kişilerin çevre konusunda bilinçlenmesini sağlayabilecek eğitim-öğretim alanlarının da o derece geniş algılanması gerektiği bir kez daha görülmektedir. Parlak'ın çevre ile ilgili yaptığı yorumun daha eleştirel olduğu görülmekle birlikte bu yorumda, çevre kavramının bazen gerçek bir sorun bazense abartılmış bir konu ve moda kelimesinin kullanılmasıyla da, her gün binlercesine maruz kalınan ve bunun sonucunda hissizleştiren popüler kültür malzemesi olarak zihinlerdeki yansımaya yönelik muğlaklığı anlaşılmaktadır.

Sanayileşmeyle birlikte birçok ülke, doğayı sonsuz bir kaynak olarak kabul etmiş ve kullanmış, doğanın kendini yenileme kabiliyetinin sınırlı olduğunu, doğal dengenin bir daha düzelmek üzere bozulabileceğini fark ettiğinde ise oldukça geç kalınmıştır (Nazlıoğlu, 1993: 50–56). İkinci Dünya Savaşı'nda büyük zararlar gören Batı Avrupa ülkeleri çeşitli yardım ve çabalarla tekrar toparlanmaya ve hızla savaşın yaralarını sarmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra dönemin süper güçleri arasında hızlı bir teknoloji yarışı ile birlikte sınırsız ve sorumsuz bir endüstrileşme yarışı da başlamıştır. Öyle ki, tüketim için üretme, üretim içinse tüketme gerekliliğinden dolayı, bu kısır döngüde, dünyadaki doğal kaynakların umarsızca tüketilmesi çevre sorunlarının temeli olarak görülmüştür.

Teknoloji Çağı olarak da adlandırılan yaşadığımız yüzyıl, birçok teknolojik imkânı insanlığın hizmetine sunarken, yaşamı kolaylaştırmakta, bir yandan da kamusal kullanımda olan çevreden, dönüşü zor, hatta mümkün olmayan varlıkları da alıp gitmektedir. İçinde yaşadığımız yüzyıldaki hızlı nüfus artışı ve bunun sonucunda gerçekleşen sanayileşme, kentleşme ve gelişen teknoloji ile doğal ve fiziksel kaynaklardan aşırı derecede yararlanılması nedeniyle yeryüzünde kullanılmayan, doğallığını koruyabilen alanların sayısı gün geçtikçe azalmaktadır. Hızla artan nüfus, plansız endüstrileşme ve sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, bölgesel savaşlar verimi arttırmak amacıyla kullanılan tarım ilaçları ve deterjan gibi kimyasal maddeler çevreyi kirlletmeye

başlamış, bunun sonucu olarak, büyük oranda kirlenen hava, su ve toprak canlılar için zararlı boyutlara ulaşmıştır.

Çevresel sorunlar giderek ağırlaşmakta ve gelecek için kaygı duyulmaktadır. Dünya Bankası Baş Bilim Danışmanlığı'nı yürüten Robert Watson'ın başkanlığındaki 'Milenyum Ekosistem Değerlendirme Komisyonu'nca, 95 farklı ülkeden 360 bilim insanının çalışmasına dayanarak açıkladığı 'The Millennium Ecosystem Assessment' Milenyumda Ekosistem Değerlendirmesi Raporu'na göre dünya kaynaklarının 2/3'ü tüketilmiş durumdadır. Birinci rapordaki değerlendirmelere göre, deniz ve okyanuslarda yaşayan ton balığı, köpek balığı ve kılıç balığı gibi deniz yırtıcılarının % 90'ı, kuş türlerinin % 12'si, memelilerin ve amfibilerin (hem karada hem de suda yaşayabilen hayvanlar) % 30'u yok olmuştur. Dünya topraklarının % 24'ü hızla çoğalan kentli nüfusa gıda sağlamak için tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Irmak ve göl sularının kullanılması son 40 yılda iki katına çıkmıştır ve dünyadaki temiz suyun % 40 ila 50'sini sadece insanlar kullanmaktadır. Denizlerdeki balıkların 1/4'i ise aşırı avlanma nedeniyle tükenmiş durumdadır. 1980'den bu yana deniz yosunlarının yüzde 35'i, mercanların yüzde 20'si bütünüyle yok olmuştur. Kısacası yerküre, büyük bir hızla yaşamsal niteliklerini yitirmektedir (Reuters, 2005).

Bu saptamalar, her yönüyle çevremize göstermemiz gereken önemi vurgular niteliktedir. Ancak durum öylesine ciddi noktalara ulaşmıştır ki, bireysel bazda bir çabadan önce, devletler statüsünde acil önlemlerin alınması gerekliliği açıkça görülmektedir. Bu yönde atılmış adımlardan sayılabilecek, 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, 1975 yılında UNESCO ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı işbirliğiyle hazırlanan Uluslararası Çevre Eğitim Programı, 1987 yılında UNESCO ve UNEP işbirliği ile Moskova'da gerçekleştirilen Uluslararası Çevre Eğitim ve Yetiştirme Kongresi, 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1997 yılında Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun çalışma programının uygulamasına katkıda bulunmak amacıyla Selanik'te düzenlenen, Sürdürülebilirlik İçin Eğitim ve Toplum Bilinci başlıklı Uluslararası Çevre Top-

lum Konferansı gibi gelişmelerle, genellikle saptamalar yapılmış, hâlihazırdaki durum ortaya konmuş, ancak eyleme geçilme adına uluslararası boyutta herhangi önemli bir adım atılmamıştır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğini önleme amacıyla 1997'de imzalanan, ancak 2005'te yürürlüğe girebilen Kyoto Sözleşmesi bu konuda uluslararası alanda atılabilmiş en somut adımlardan sayılabilir.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre; küresel düzeyde ortaya çıkan tüm hastalıkların %24'ü çevresel nedenlidir. Yılda 13 milyon ölüm önlenemez çevresel nedenlerle ortaya çıkmakta, özellikle 5-6 yaş altı çocukların %33'ü çevresel etkiler sonucu hastalanmakta ve bu etkilerin önlenmesi durumunda 4 milyon çocuğun hayatı kurtulabilmektedir. Dünyada kanserlerin %19'u ve kanser nedeni 1,3 milyon ölüm çevresel nedenlerle meydana gelmektedir. Kanserler arasında en sık görülen kanser türü olan akciğer kanserinin %31'i çevresel etkenler nedeniyle oluşmaktadır (Çağlayan, 2007). Bu veriler, çevre sorunlarının uluslararası boyutta devletler statüsünde ele alınması gerekliliği fikrini desteklemektedir.

Temelde, çevre kirliliği dendiğinde akla ilk gelen, hava, su ve toprak kirliliği ekseninde içinde yaşadığımız doğal çevredir. Ancak, atık sorunu, günümüzün en büyük sorunlarından sayılabilecek elektromanyetik alan kirliliği, gürültü kirliliği, görüntü kirliliği, kültürel çevre tahribatı ve flora-fauna'nın¹ yok edilmesi, çevre tahribatının günümüz yaşam koşullarında şekillenmiş yeni boyutlarını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çevre kirliliği kapsamında ele alınması gereken haberler dar kapsamdan çıkarılmalı ve kitle iletişim araçlarındaki temsili ise buna uygun olmalıdır. (Türküm, 2010; Keleş ve Hamamcı, 1998)

Çevre Haberciliği

Basit bir anlatımla çevre haberi kitle iletişim araçlarında yayımlanan çevreyle ilişkili güncel olaylar, eğilimler, sorunlar ve insanlarla ilgili bilgilerdir. Aslen çevre meseleleri ile ilgilenen çevre gazeteciliğinin kökleri doğa yazıcılığında, özellikle halk sağlığı ile ilgili araştırmacı gazetecilik ve bilim gazeteciliğindedir. 19. yüzyılda Henry David Thoreau ve George Per-

kins Marsh gibi yazarlar yazılarında doğanın güzelliği, önemini anlatmışlar ve korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu tip yazılar, ekolojinin bilim olarak ortaya çıktığı dönemde yazılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın sonunda, doğal kaynakları koruma fikri Amerikan kamuoyunda benimsenmiş ve ülkenin dört bir tarafında milli parklar oluşturulmuştur. Bu dönemde hazine arazileri ve sahip oldukları petrol, madenler gibi doğal kaynaklar yatırımcıların ilgisini çekmiş ve burada yapılan kanunsuzluklar gazeteciler tarafından haber yapılmıştır (Ackland, 2003: 816-817).

1967'de Pulitzer Ödülü ilk kez çevre ile ilgili bir habere verilmiştir. Bu ilgi 1980'lerin başında bir düşüş gösterse de 80'lerin sonu ile beraber tekrar artmaya başlamıştır. Bu durumun sebebi bilimsel bilginin artışı, çevre sorunlarının küreselleşmesi (küresel ısınma gibi) ve çevre felaketlerinin (Çernobil gibi) ortaya çıkışıdır (Reis, 1999: 138-140).

Çevre haberlerinin ilgilendiği konu başlıkları ise çok çeşitlidir. Hava, su, toprak, gürültü kirliliği, biyoçeşitlilik, kimyasal silahlar (silahsızlanma), kimyasallar veya nükleer güç sonucu oluşmuş felaketler, genetiği değiştirilmiş gıdalar, ozon tabakasının delinmesi, küresel ısınma ve iklim değişikliği, nüfus artışı, su kaynakları, kirliliği önleme, kaynak tasarrufu, pestisidler, doğal ve teknoloji sonucu oluşmuş afetler, tehlikeli atıklar, atık yönetimi gibi birçok konu çevre habercisinin ilgi alanındadır (West et al., 1995: 2).

Çevre haberleri, sağlık ve bilim haberleriyle birlikte karmaşık haber niteliğini taşırlar ve muhabirlikte aynı kategoride ele alınırlar. Bunlar bilimsel niteliği olan haberlerdir. Sağlık ve çevre haber ve yazıları insanların hayatında doğrudan etkiye sahiptir. Çevre haberciliği, insanlığın kendi türü dışındaki canlı cansız varlıklarla etkileşimiyle ilgili olarak ortaya çıkan olaylar, sorunlar ve eğilimler hakkındaki bilgileri toplama, doğrulama, yazma, yayınlama ve yayma işlemleridir.

Çevre haberlerinin kitle iletişim araçlarında nasıl verilmesi gerektiği sorusuna yardımcı olabilecek temel bilgiler 19-23 Ekim 1998 tarihleri arasında Colombo Sri Lanka'da yapılan Uluslararası Çevre Muhabirleri Kongresi'nde çevre muhabirleri için etik kurallar çerçevesin-

de aşağıdaki gibi belirtilmiştir. (Code of Ethics for Environmental Journalists", *Asian Federation of Environmental Journalists (AFEJ)* (1998), Aktaran: Öztürk, 2008)

1. Temiz çevre ve sürdürülebilir kalkınma temel haktır ve yaşam, sağlık ve esenlik haklarıyla yakından ilişkilidir. Çevre muhabirleri kamuyu evrensel, ulusal veya yerel seviyede kendini gösteren tüm çevresel tehditler hakkında bilgilendirmelidir,

2. Medya, çoğu insan için tek bilgi kaynağı durumundadır. Çevre muhabirinin görevi, kamunun çevre sorunları hakkındaki farkındalık seviyesini yükseltmektir. Çevre muhabiri ticari veya politik çıkar etkisi altında kalmaksızın çevre üzerine ortaya çıkan yeni bilgi, haber ve görüşü bildirmeye gayret etmelidir,

3. Çevre muhabiri mümkün olduğu kadar haber/bilgi kaynağını göstermeli, abartılı, spekülasyona dayalı veya yanlı yorumlardan kaçınmalıdır,

4. Çevre muhabiri ulaştığı haber/bilgi kaynaklarına diğer ilgili kişi, kuruluş veya meslektaşlarının ulaşmasına da yardımcı olmalıdır,

5. Çevre muhabiri daha önce doğru olduğuna inandığı bilgileri, son gelişmeler ışığında gerekirse düzeltmeli ve yeni analizlerle kamu görüşünü etkilemekte tereddüt yaşamamalıdır.

Çevre haberciliğinin zor bir alan olduğuna dikkat çeken çevre muhabiri Paul Brown, çevre haberciliğinde bağımsızlığın çok önemli olduğunu vurgulayarak, savduklarını ispatlamanın ve iktidarı utandırma gerekliliğinin kendine özgü, hassas bir duruşla gerçekleştirilebileceğini söyler (Brown, 2006).

Çevre haberciliğinin asıl işlevinin, insanın içinde yaşadığı çevrenin yöneticiler, iktidardakiler tarafından nasıl yaşanılmaz hale getirildiğini göstermek ve bu bilinci yaymak demek olduğunu düşünen Törenli, Türkiye'deki mevcut durumda medyanın, müşteri olarak daha fazla okur kazanmak için toplumsal ilginin olduğu ölçüde çevre haberlerine yer veriyor olmasına dikkatleri çekmektedir. Törenli, çevre haberciliğinin Türkiye'de Batı'daki örneklerinin yaşadığı gelişimi yaşamadığını da belirterek, bunun nedeninin, medyada uzmanlık alanlarının medyanın ticarileşme süreciyle eş zamanlı

gitmesi, toplumdaki ilgi alanları çeşitlendikçe ve geniş bir okur kitlesine ulaşmayı hedefleyen "halk gazeteleri"nin çıkmasıyla farklı uzmanlık alanlarının da medyada kendine yer bulduğunu söylemektedir (Törenli, 2008).

Yaşanan onca olumsuz çevresel değişime karşın, bugün hala bu konudaki gerçekleri öğrenebilmek çok zordur. Soluduğumuz hava, yediğimiz gıdalar, içinde yaşadığımız ortamlar doğal yapımıza uygun olmaktan uzaklaşmaktadır. İnsanlar yaklaşan tehlikenin büyüklüğünü henüz kavrayamamışlardır. Neler yapılması gerektiğine ilişkin bir ortak tavır geliştirilememiş, fikir birliğine varılamamıştır. Henüz çevre sorunları kendi yaşamını tehdit etmemiş insanların, tehlikenin boyutlarını ve varlığını algılaması doğru, ayrıntılı ve sürekli bilgilennemeleriyle olanaklıdır. Bu ise önemli ölçüde medya yoluyla gerçekleşebilir. Radyo Haberciliği uygulamalarında da bu konunun önemini vurgulamak gerekmektedir.

Her gün yüzlerce haberin arasına sıkışmış olarak duyulan, yaşanan gezegenin kendini yenileyip düzelmeye ihtimalinin dahi kalmadığı haberleri, abartılı bulunmakla birlikte, çokça haberin arasında önemsizleşmektedir. Dünyayı çevresel felaketlerden kurtarabilmek adına acil önlem alınması gerektiğine ilişkin haberler ise, tek bir bireyden toplumlara kadar uzanan eylem yelpazesinde, öngörülen felaketlerin asırlardır tekrarlanıyor olduğu bilgisinden ya da gündelik yaşamımızda bu felaketlere dair herhangi bir iz bulamamamızdan dolayı pek de dikkati çeken ya da ilgi alanımıza giren haberlerden sayılmamaktadır. Kapitalist dünya düzeninde, düzeni koruyabilmek adına belirli zümrelerin hali hazırdaki durumunu kurtarmaya yönelik günlük çabaları, köklü çevresel değişikliğe yönelik karar ve eylemleri devletler bazında dışlamaktadır. Bu durum, yine egemen güçlerin kontrolünde olan kitle iletişim araçlarını ve dolayısıyla haberleri de etkilemektedir. Günümüzde hala güvenilir olmasıyla öne çıkan bir kitle iletişim aracı olarak radyonun, hem niceliksel hem de niteliksel olarak çevre haberlerine verdiği önem, çalışma kapsamında sorgulanmaktadır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Henüz çevre sorunları, kendi yaşamını tehdit eder hale gelmemiş bireyler, çevresel sorunların varlığından ve boyutlarından medya yoluyla haberdar olabilirler. Ancak medya, toplumu çevre sorunları konusunda bilgilendirmekte midir? Bu soruya cevap bulma amacıyla hazırlanan bu çalışmada, günümüzde hala en güvenilir kabul edilen ve habercilik açısından en hızlı kitle iletişim araçlarından sayılan radyo temel alınarak radyo haberciliğinde, çevre sorunlarının ne oranda ve nasıl yansıtıldığı ortaya konmakta ve ilgili haberlerin insanlara çevre duyarlılığı kazandırmada ne şekilde yönlendirici olduğu tartışılmaktadır.

Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun 2009/2010 Faaliyet Rapor'unda açıkladığı bilgiye göre Türkiye'de 35 ulusal, 98 bölgesel, 929 yerel yayın yapan toplam 1062 radyonun yayın izni mevcuttur. Bu radyoların çok önemli bir kısmının müzik radyosu olduğu bilinmekle birlikte, yayın içerikleri açısından da tek tipleşme söz konusudur.

Bir haber kaynağı olarak radyonun, izler-kitle üzerinde çevre duyarlılığı kazandırmadaki rolünü radyo haberleri çerçevesinde ele alan bu çalışma kapsamında; *Kral FM*, 2004 yılından bugüne radyo dinleme ölçümlerini gerçekleştiren Ipsos KMG kamuoyu araştırma şirketi tarafından yapılan ölçümlerde önemli farkla Türkiye'nin en çok dinlenen radyosu olmasından dolayı, *Açık Radyo*, kamu hizmeti yayıncılığı anlayışına yakın bir noktada, Türkiye'de yayın politikası ve sürekliliği bakımından alanında başlıca örnek olmasından dolayı, *Show Radyo* ve *Pal FM* ise, ülkemizde birçok radyonun da benimsemiş olduğu yayın anlayışıyla, genele hitap eden Türkçe Pop türünde yayın yapan radyolar olduğu için temsili örneklem olarak seçilmiştir. Genele hitap eden Türkçe Pop türünde yayın yapan radyoların sayıca fazlalığı nedeniyle, bu çalışmada bu türdeki radyoları temsil edebilen radyo sayısı diğerlerinden bir fazladır. Ayrıca, aynı tür radyoların, araştırma sonuçlarına etki edecek temsil kabiliyetlerinin birbirinden farksız sonuçlar doğuracağı düşünüldüğünden, örneklem seçimi rastgele yöntemle yapılmıştır.

Bu radyoların, 3-7 Mayıs 2010 tarihleri arasındaki 5 günlük haber bültenlerinin toplam

haber sayısı olan 611 haber metni incelenmiş ve haberler konularına göre kategorize² edildikten sonra çevre haberlerinin haber bültenlerindeki varlığı sayısal ve oransal olarak ortaya konmuştur. Haberler; siyaset, ekonomi-finans, eğitim, kültür-sanat, güvenlik-adliye, sağlık, dış haber, magazin, kent, tarım, portre, spor ve çevre kategorilerine göre değerlendirilmiştir. Belirli bir radyonun gün içinde farklı bültenlerde aynı haberi vermesi durumunda, ilgili haber tek bir haber olarak kaydedilmiştir. Haberlerin detaylandırılma sürecinde, hata payını en aza indirmek için haberler, yalnızca radyodan dinleme yöntemiyle değil, radyo kuruluşlarının haber birimlerinden elde edilen metinlerden de okunarak doğrulanmıştır.

Araştırma kapsamında seçilen radyolar, Klaus Merten (Alver, 2003: 241-242) tarafından geliştirilen içerik analizi yöntemine göre analiz edilmiştir. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla veriler her iki yazar tarafından da kodlanmıştır. Her iki kodlama sonucunda elde edilen bulgular birbirleriyle %92 oranında uyumlu bulunmuştur. Farklı kodlayıcılar tarafından kodlanan verilerin doğruluğunun ölçülmesi, $C = 2 \times C1, 2 / C1 + C2$ formülüyle gerçekleştirilmiştir. Bu formülde C1,2, kodlayıcıların birbirleriyle uyumlu kodlama sayısını, C1, birinci kodlayıcının kodladıklarının sayısını, C2 ise, ikinci kodlayıcının kodladıklarının sayısını ifade etmektedir. C, güvenilirlik oranıdır. Çalışmanın geçerliliğini sağlamak için, kalitatif ve kantitatif verilerin sınırları kesin olarak çizilmiştir. Bu kapsamda toplam 5 değişkeni içeren ve incelenen 4 radyo istasyonu haber bültenlerinin niteliksel (kalitatif) ve niceliksel (kantitatif) karakteristiklerinin ortaya konulmasını amaçlayan iki kodlama çizelgesi oluşturulmuştur. Kalitatif çizelge, çevre haberlerinin sayısını ve toplam haber sayısına oranını göstermekle birlikte çevre haberlerinin, felaket haberleri, özendirici haber, geri dönüşüm haberleri ve çevre politikaları ile ilgili haber konularına göre sayısal durumlarını da göstermektedir. Kantitatif çizelge ise, çevre haberlerinin tabloid içeriğe mi sahip olduğunu ya da salt bilgi içerikli mi olduğunu göstermektedir.

Tabloid içeriğin kodları, Mc Lachlan ve Golding'in (2000) daha az metin, siyasal haber, uluslararası haber ve daha çok görüntü, eğlence ve insani ilgi gibi konu başlıklarından

yola çıkararak, İnal'ın (2010: 163) ünlü kişilerin özel hayatlarıyla ilgili dedikodular, kısa sürede zengin olma, ünlü olma öyküleri, çarpıcı felaket haberleri, bireysel suç öyküleri gibi konu başlıklarıyla daha da detaylandırdığı içeriklerle belirlenmiş ve ayrıştırılmıştır. Garnham'a göre (2000) tabloid formatların temel özelliği, olayları haberleştirirken izler-kitlenin ilgisini çekecek, izler-kitlede merak uyandıracak yönlerini öne çıkartarak olayları seyirlik bir anlatıya dönüştürmeleridir.

BULGULAR

Yapılan bu çalışma kapsamında farklı niteliklerdeki 4 radyo istasyonunun 5 günlük haber bülten metinlerindeki toplam 611 haberin her biri, konularına göre kategorize edilerek radyolar bazında gruplandırıldı. Çevre ile ilgili haberlere ilişkin veriler tablo ve grafiklerle vurgulanarak belirtildi. Detaylandırma sürecinde hata payını en aza indirmek için haberler, yalnızca radyodan dinleme yöntemiyle değil, radyo kuruluşlarının haber birimlerinden elde edilen metinlerden de eş zamanlı okunarak doğrulandı. Elde edilen veriler doğrultusunda örneklemden radyolar, hem çevre haberleri özelinde hem de ayrı ayrı toplam haber sayısının konularına göre kategorize edilmiş biçimleriyle tablo ve grafiklerde gösterildi.

2004 yılından bugüne radyo dinleme ölçümlerini gerçekleştiren Ipsos KMG kamuoyu araştırma şirketi tarafından yapılan ölçümlerde önemli farkla Türkiye'nin en çok dinlenen radyosu olan Kral Fm'de, hafta içi her gün 11.00'de yayınlanan "Türkiye Turu" başlıklı haber bülteni ve 12.00'de yayınlanan haber bülteninde toplamda 91 haber verilmiştir ve bu haberlerin 1'i çevre konuludur. Çevre haberlerinin sayısı ve toplam haber sayısına oranı Tablo 1'de (104), çevre haberlerinin konularına göre sayıları ve oransal dağılımı Tablo 2'de (104), çevre haberlerinin içeriksel sunumu Tablo 3'de (105), ve Kral FM'de haftalık tüm haberlerin konularına göre dağılım grafiği ise Grafik 1'de (105), gösterilmiştir.

Kral FM, Çevre Konulu Haber

"Konya'nın temiz havası büyükşehirlere ör-

nek olacak... Çevre ve Orman Bakanlığı ile Hollanda Çevre ve Halk Sağlığı Ulusal Enstitüsü'nün yürüttüğü "Büyükşehirlerde Hava Kalitesi Yönetiminin Geliştirilmesi Projesi" için ilk adım Konya'da atıldı... 2 yıl sürecek proje kapsamında, Konya'daki 8 hava ölçüm istasyonu ile ilgili de bir düzenleme yapılacak."

Kral Fm'de hafta boyunca dünya gündeminde olan Meksika Körfezi'ndeki petrol sızıntısı haberine yer verilmemiş olması dikkat çekicidir. Konuya 'gündem oluşturma' kuramı çerçevesinden baktığımızda Kral Fm'in kendi habercilik politikasını genelden ayırdığı akla gelmektedir. Ayrıca hafta boyunca verilmiş tek çevre haberinin ise yerel statüde (ulusal etkisi olan) olması dolayısıyla hitap ettiği kitleye daha çok etkisinin olacağı düşünülmektedir. Haberde "Konya'nın temiz havası Büyükşehirlere örnek olacak" söylemi ise özendirici nitelikte olup, hem belediyeler bağlamında hem de kişilerin algısında olumlu izler bırakabileceği anlaşılmaktadır. Haftanın yalnızca bir günü, tek bir çevre haberinin verilmiş olması ise, radyo istasyonunun çevre bilincini geliştirme konusundaki eksikliğini gözler önüne sermektedir.

Kamu hizmeti yayıncılığı anlayışına yakın bir noktada, Türkiye'de yayın politikası ve sürekliliği bakımından alanında tek örnek olan Açık Radyo'da hafta içi her gün 7.50, 13.00, 15.30, 17.00, 18.00 ve 19.00 saatlerinde yayınlanan haber bültenlerinde toplamda 147 haber verilmiştir ve bu haberlerin 6'sı çevre konuludur. Bazı haberler, aynı haberi farklı kelimelerle işlediğinden, haberin dökümü yazıya geçilmemiştir. Çevre haberlerinin sayısı ve toplam haber sayısına oranı Tablo 1'de (104), çevre haberlerinin konularına göre sayıları ve oransal dağılımı Tablo 2'de (104), çevre haberlerinin içeriksel sunumu Tablo 3'de (105), ve Açık Radyo'da haftalık tüm haberlerin konularına göre dağılım grafiği ise Grafik 2'de (106), gösterilmiştir.

Açık Radyo, Çevre Konulu Haberler

"Meksika Körfezi'nde petrol platformunun batması sonucu meydana gelen ham petrol sızması felaketi büyüyor. Sızıntının daha da büyümesine karşı, geçici önlem olarak sorumlu

BP firması, hazırlanacak olan 74 tonluk dev bir beton ve çelik yapıyı, okyanus tabanına, sızıntının olduğu yere yerleştirmeyi planlıyor. Yapının içine dolacak petrol, tüplerle tankere aktarılacak. Louisiana eyaletinin valisi, kirliliğin potansiyel bir felaket olduğunu ve yaşam tarzlarını tehdit ettiğini söylerken; ABD Başkanı Barack Obama, olaydan "BP şirketinin sorumlu olduğunu ve faturayı bu şirketin ödeyeceğini" belirtti."

"BM'nin iklim değişikliğiyle ilgili baş müzakerecisi Yvo de Boer, bu yıl içinde kapsamlı bir iklim anlaşmasına varılmasının mümkün olmadığını açıkladı Yvo de Boer, Aralık ayında Meksika'da yapılacak iklim değişikliği konferansının, karbon gazları konusunda ilk yanıtı ortaya çıkaracağını, ancak yanıtın yeterince iyi olmayacağını ifade etti."

"Meksika körfezinde batan petrol platformunun yarattığı çevre felaketinin önüne geçilemiyor. Sızıntıyı "önleyici mekanizmanın" inşasının, en iyi ihtimalle 90 gün süreceği açıklandı. Metal ve betondan yapılacak mekanizma, dev bir oda şeklinde olacak. Bu arada, Amerikalı senatörler petrol şirketlerinin zararı tazmin etmelerini öngören bir yasa tasarısı sundular. Yasa tasarısına göre, turizm, balıkçılık, doğal kaynaklar ve yerel vergilerde gelir kaybına yol açan petrol şirketleri 10 milyar dolara kadar tazminat ödemek zorunda kalacak."

"İzlandalı meteorolog ve jeofizikçiler, İzlanda'daki yanardağın yeni bir patlama aşamasında olduğunu ve yakında yeni kül bulutlarının yayılabileceği uyarısında bulundular. Yetkililer raporlarında, 14 Nisanda püskürmeye başlayan yanardağdaki faaliyetin bittiğine dair herhangi bir işaret bulunmadığını bildirdiler."

Açık Radyo haftalık programlarında, çok çeşitli konularda çevre içerikli programlara yer veriyor olmasından dolayı, radyo istasyonunun haber bültenlerindeki çevre haberlerinin varlığı ve sunumunu diğerlerinden farklı tutmak gerekir. Açık Radyo, gönüllük esasına dayanan işleyişi ve sorumluluk bilinciyle süregelen yayın formatında, dinleyicilerine yönelik bilgilendirici ve entelektüel düzeyi artırıcı yönde yayın anlayışını benimsediğinden dolayı çevre sorunlarını da bütünlüklü ele alıp, çevre ile ilgili her açıdan ele alınan pek çok programa, yayınlarında yer vermektedir. Haftalık haber

bültenlerindeki 147 haberden 6'sının çevre ile ilgili olması ve bunların da dünyanın gündeminde olan haberler olması, genel dinleyicinin algısına çevre ile ilgili yapılabilecek bir etki söz konusu olduğunda yetersiz kalmaktadır. Haber bültenleri, genel dinleyiciye hitap eden çeşitli haberlerden oluşurken, özel konulu programlar yalnızca ilgisine seslenen bir içeriğe sahiptir. Bu açıdan daha geniş kitleler üzerinde çevre bilincini oluşturabilmesi adına, radyonun haber bültenlerinde ilgili haberlere daha çok yer vermesi gerektiği düşünülmektedir. Açık Radyo'da yalnızca bir haber çevre politikaları ile ilgiliyken, diğer haberler felaket haberi olarak öne çıkmaktadır. Haberlerin 4'ü tabloid içeriğe sahipken, diğerleri salt bilgi veren haberlerdir. Haberlerde 'felaket' kelimesine yapılan vurgu dikkat çekicidir. Bir haberde ABD Başkanı Barack Obama'nın, 'BP şirketinin felaketten sorumlu olduğunu ve faturayı bu şirketin ödeyeceği' söyleminin öne çıkarılması, yine haberin magazinsel yönünün ön plana çıkartılarak tabloidleştirilmesine örnek oluşturmaktadır.

Ülkemizde birçok radyonun da benimsemiş olduğu yayın anlayışıyla, genele hitap eden Türkçe Pop türünde yayın yapan Pal Fm'de hafta içi her gün, 10.00 ve 19.00 saatlerinde yayınlanan haber bültenlerinde toplamda, 163 haber verilmiştir ve bu haberlerin 3'ü çevre konuludur. Çevre haberlerinin sayısı ve toplam haber sayısına oranı Tablo 1'de (104), çevre haberlerinin konularına göre sayıları ve oransal dağılımı Tablo 2'de (104), çevre haberlerinin içeriksel sunumu Tablo 3'de (105), Pal FM'de haftalık tüm haberlerin konularına göre dağılım grafiği ise Grafik 3'de (106), gösterilmiştir.

Pal FM, Çevre Konulu Haberler

"Meksika Körfezi'nde batan petrol platformunun neden olduğu çevre kirliliği, tahminlerin ötesine geçti. Günde, denize yaklaşık 800 bin litre petrol yayılıyor. Patlamanın meydana geldiği tarihten bu yana yayılan petrolün ise 7 milyon litreye ulaştığı sanılıyor. Felaketi yerinde gören ABD Başkanı Obama, faturayı BP'ye kesti. NASA da felaketi uzaydan görüntüledi."

"Volkan kâbusu yeniden başlıyor. İzlanda'daki Eyyaf-yalla-yökül volkanın yeniden faaliyete

geçtiği ve yeni kül bulutlarının yayılabileceği uyarısı yapıldı. Rüzgârın etkisiyle küller şu anda Kuzey Avrupa hava sahası yönünde değil, Atlantik yönünde ilerliyor.”

“Meksika’daki petrol kirliliği milli parka yaklaştı. Meksika Körfezi’nde geniş bir alanı kaplayan petrol tabakası ABD’nin Louisiana eyaletinin yaban hayatına ev sahipliği yapan adalarına ulaştı. Yetkililer, buradaki pelikan ve kuşların petrolle kaplandığını kaydettiler. Bu arada, deniz tabanından ham petrolü toplamak için sızıntı yerinin üzerine özel olarak üretilen dev bir baca indirildi.”

Yine genel izler kitleye hitap eden ve Türkçe Pop müzik türünde yayınlarını sürdüren Show Radyo’da hafta içi her gün 8.00, 10.00, 13.00, 15.00, 17.00, 18.00 ve 19.00 saatlerinde yayınlanan haber bültenlerinde toplamda 210 haber verilmiştir ve bu haberlerin 4’ü çevre konuludur. Çevre haberlerinin sayısı ve toplam haber sayısına oranı Tablo 1’de (104), çevre haberlerinin konularına göre sayıları ve oransal dağılımı Tablo 2’de (104), çevre haberlerinin içeriksel sunumu Tablo 3’de (105), Show Radyo’da haftalık tüm haberlerin konularına göre dağılım grafiği ise Grafik 4’te (107), gösterilmiştir.

Show Radyo, Çevre Konulu Haberler

“Meksika Körfezi’nde çevre felaketi büyüyor; deniz canlıları da tehdit altında. Körfezde batan platformdan denize yayılan petrol 7 milyon litreye ulaştı. ABD Başkanı Obama, Meksika Körfezi’nde yaşanan petrol sızıntısını ‘benzeri görülmemiş çevre felaketi’ olarak nitelendirdi.”

“Endonezya’daki Barujari Yanardağı’nın lav ve sıcak kül püskürttüğü bildirildi. Yanardağdan çıkan lav ve sıcak küllerin yaklaşık 1200 metreye yükseldiği, ancak çevredeki köyler için tehdit oluşturmadığı duyuruldu.”

“Amerika’daki Meksika Körfezi’nde petrol platformunun batması sonucu meydana gelen ham petrol sızıntısının durdurulması için 98 tonluk dev bir tıpa yapılıyor. Metal ve betonla yapılacak tıpa ile, yayılan petrolün, bir boru aracılığıyla çekilmesi sağlanacak.”

“Amerika Birleşik Devletleri’ndeki son 21 yılın en büyük çevre felaketinde, Meksika Körfezinde denize sızan petrol tabakası, Louisiana

eyaleti açıklarındaki adalara ulaştı. Derin sularda ilk kez denenen yöntemle, denize sızan petrolü toplayacak 100 tonluk çelik dev bölme, denizin altına indirildi.”

Pal Fm’in hafta boyunca yayınladığı 163 haberden yalnızca 3’ünün, Show Radyo’nun ise yayınladığı 210 haberden 4’ünün çevre ile ilgili olduğu ve bu haberlerin de yine dünya gündeminde olan Meksika Körfezi’ndeki petrol sızıntısı, İzlanda’da ki Eyyaf-yalla-yökül volkanının yeniden faaliyete geçmesi ve Endonezya’da patlayan yanardağ ile ilgili haberler olduğu görülmektedir. Pal FM’deki 3 haber de felaket haberi kategorisindedir. Bu haberlerin 2’si tabloid içerikli, 1’i ise salt bilgi içeriklidir. Show Radyo’daki haberler de tamamıyla felaket haberi kategorisindedir. Bu haberlerin 2’si tabloid içerikli, diğer 2’si ise salt bilgi içeriklidir.

Radyo kuruluşlarının ilgili haberleri, 19–23 Ekim 1998 tarihleri arasında Colombo Sri Lanka’da yapılan Uluslararası Çevre Muhabirleri Kongresi’nde çevre muhabirleri için etik kurallar çerçevesinde açıklanan değerlerden “abartılı, spekülasyona dayalı yorumlamalardan kaçınılması” kuralına uymayarak verdiği görülmektedir. Radyolar tarafından öne çıkarılan unsur, felaket terimiyle vurgulanan büyük çevre sorunlarıdır. Çevre sorunlarıyla ilgili toplumu bilgilendirmek elbette ki olumlu sayılabilecek bir habercilik etiğidir. Ancak unutulmamalıdır ki kitle iletişim araçlarının haber verme işlevinin yanı sıra ‘kültürelendirme-egitim’ işlevi de vardır ve bunun göz ardı edilmemesi gerekir. Haber söylemlerinin, kitleleri ne şekilde etkileyebileceği de dikkate alınmalıdır. Yine çevre haberciliği etiği kapsamında değerlendirilmesi gereken bir unsur olan, yerel kapsamdaki çevre tehditleri konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi gerekliliğine yönelik, radyo haberlerinde herhangi bir örneğe rastlanmamıştır. Yerel kapsamdaki tek haber, Kral FM’de olumlu bir haber olarak verilen “Konya’nın temiz havası”na yönelik haberdır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Farklı niteliklerdeki 4 radyo istasyonunun 5 günlük haber bülten metinlerinden konularına göre kategorize edilmiş olan toplam 611 habe-

rin, oransal dağılımlarından da anlaşılmaktadır ki, araştırma kapsamındaki radyoların habercilik uygulamalarında, toplumun çevre bilincini artırmaya yönelik önemli bir çabaya rastlanmamaktadır. Gün içinde yayınlanan tüm bültenlerin ortalamasında, Kral FM'de %1, Açık Radyo'da %4, Show Radyo'da %2 ve Pal FM'de ise %2 oranında temsil edilen çevre haberleri, mevcut tablonun olumsuzluğunu gözler önüne sermektedir. Öyle ki, araştırma tarihlerine denk gelen çevresel felaketlerin yaşanmamış olduğu farz edildiğinde, bu oranların çok daha düşük olma ihtimali, durumun vahametini daha da artırmaktadır. Geri dönüşümle ilgili hiç haberin olmaması, çevre politikaları ve genel anlamda özendirici çevre haberlerinin ise yok denecek kadar az olması da radyo haberciliği kapsamında 'çevre haberciliği' kavramının yeteri kadar dikkate alınmadığını da göstermektedir. Radyolarda insanların ilgisini çekebilecek felaket haberlerine ağırlıklı olarak yer verilmekte, bu tür haberler ise tabloid içerik olarak izler-kitleye sunulmaktadır.

Türkiye'de radyolar genelinde, günümüzde eğlence ve müziğin ön planda olması nedeniyle pek çok radyo istasyonunda hem içeriksel hem de biçimsel açıdan habere fazla önem verilmemekte, gazete ve televizyonlardan, hatta bugün yaygın biçimde internet gazetelerinden derlenerek hazırlanan kısa haber bültenleri ile dinleyicinin haber alma gereksinimi karşılanmaktadır. Bu durum ise radyonun en hızlı haber medyası olma özelliğini boşa çıkarmaktadır. Ticari yayıncılık anlayışını benimseyen kuruluşlar, yayınlarının neredeyse tamamını müzik içeriklerine ayırdıklarından, ekonomik yükümlülük altına girmekten kaçınarak, kuruluşları bünyesinde kapsamlı bir haber bölümü oluşturmamaktadır. Mevcut durum, ağırlıklı olarak televizyon ve internet haberciliğinden alınan haberlerin radyo kuruluşu bünyesinde çalışan bir haber spikeri tarafından derlenip sunulması şeklindedir. Haber spikeri kendinden istenenleri yerine getirme baskısıyla, birkaç dakika içerisine ancak haber başlıklarını yerleştirebilmekte ve bu da çoğu zaman insanların dikkatini çekme çabasıyla yapılan ancak, aksine dikkati dağıtan bir fon

müziği eşliğinde dinleyiciye aktarılmaktadır. Haber spikeri, haberi hızlı okumakta ve kısa cümlelerle ifade edilmesi mümkün haberlere yönelmek zorunda kalmakta, böylece hem içerik geri plana atılmakta hem de haberin anlaşılabilirliği fonda kullanılan müzikle de birlikte azalmaktadır.

Gündem konularının tüm kitle iletişim araçlarındaki haber bültenlerinin içeriğinin birçoğunu oluşturduğu bilinmektedir. Bunun sebebi, ilgi çekerek daha çok izleyici kazanma çabası olabileceği gibi ideolojik bir takım ön görüşlerle kamuoyu yaratma ya da kamuoyunun dikkatini başka yöne çekme de olabilir. Bu bakımdan seçilen tarihlerde, Türkiye gündeminde Anayasa Değişiklik Paketi'nin oylamaları ve görüşmeleri olduğundan, örneklemimizdeki tüm radyoların haber bültenlerini de bu doğrultudaki haberler oluşturmaktadır. Böyle bir ortam içinde çevre haberleri, haberciler tarafından öncelikli sıralarda düşünülmemiştir.

Uluslararası Çevre Muhabirleri Kongresi'nde de dile getirilen haberde abartılı söylemden kaçınılması gerekliliği, çevre haberlerinin değerlendirilmesinde oldukça ince bir çizgi üzerinde ele alınması gereken bir konudur. Bu konuda zaten ilgisiz olan topluma, büyük bir çevre felaketi haberi, sıradan kelimelerle anlatılmaya çalışıldığında, kişinin algısında o haberin yer etmemesi ve beklenen farkındalığın yaratılmaması riski ortaya çıkar. Ancak; felaket, kâbus, tehdit, büyük olay gibi sözcüklerin günümüzde magazin haberlerinde dahi kullanılıyor olması, bu sözcüklerin kişilerin algısında beklenen etkiyi yapamaması riskini de beraberinde getirir. Çevre ile ilgili haberlerin, dikkat çekiciliğindeki özenden taviz vermemeli ve eyleme geçirici özelliği bulunmalıdır.

Dünyamızın çevresel boyuttaki bugünkü durumu, insanların yaşadıkları çevrenin korunması gerektiğini her zaman hatırlatmaktadır. Kitle iletişim araçlarının ise, yalnızca bir çevre felaketi meydana geldiğinde, olaya haber değeri vermesi, konunun özünü ve önemini kavrayamamış olması ya da bu konuda üzerinde bir vazife görmemesinden kaynaklanmaktadır. Bir yayın kuruluşunun üst yönetiminden, en alttakine kadar bu konuda fazladan sorumluluk

hissetmesi de önemlidir. Unutulmamalıdır ki, frekansların kamuya ait olması, haber başlık ve içeriklerinin belirlenmesinde, eşik beklelerinin üzerinde yapıcı bir baskı mekanizması oluşturmalıdır. Toplum yararı, her durumda gözetilmeye devam edilmelidir.

SON NOTLAR

- (1) Belli bir ülkeye, bölgeye ya da yöreye özgü bitki örtüsü flora, yabani hayvan topluluğu ise fauna olarak adlandırılır. Bir başka deyişle flora ve fauna insan dışındaki canlı öğeleri içeren biyolojik zenginliktir.
- (2) Haber konuları, Kars'ın Radyo-Televizyon Haberciliği adlı kitabındaki 'Konularına Göre Haber Metinleri' başlığı altındaki maddeler dikkate alınarak kategorize edilmiştir (181).

KAYNAKLAR

- Ackland, L. (2003). *Encyclopedia of World Environmental History*. New York: Routledge.
- Alver, F. (2003). *Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: Der Yayınları
- Aydın, O. Ş. (2005). 21. Yüzyılda, Türkiye'de Ulusal Radyo Haberciliği: Ticari Kaygılar Aşılabilir mi? *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 123-131.
- Aziz, A. (2007). *Radyo Yayıncılığı*, İstanbul: Nobel Yayınları.
- Belsey, A. & Chadwick, R. (1998). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. Nurçay Türkoğlu (Translated by). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Original Book Published in 1992).
- Brown, P. (2006). *Bağımsızlık Çevre Haberciliğinde Çok Önemli*, Ekim, 12, 2011 <http://bianet.org/bianet/cevre-ekoloji/79991-bagimsizlik-cevre-haberciliginde-cok-onemli>
- Çağlayan, Ç. (2007). *Çevre ve Sağlık. Çevre Sorunları Paneli*, Saraybahçe Belediyesi Kocaeli, 2006.
- Çakır, H. (2005). *Tüm Yönleriyle Radyo*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Duran, R. (2005). "Bir Haber Medyası Olarak Radyo", Sevda Alankuş (Edited by), *Radyo ve Radyoculuk* (116-124). 2. bs. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Garnham, N. (2000). *Emancipation, the Media, and Modernity*. Oxford: Oxford University Press.
- Ipsos KMG, Ipsos KMG Araştırma Şirketi, Medya Araştırmaları, *Radyo Dinleme Ölçümü*.
- İnal, A. (2010). *Tabloid Habercilik*, Bülent Çaplı & Hakan Tuncel (Edited by). *Televizyon Haberciliğinde Etik* (163-178). Ankara: Fatusch B.V., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Kars, N. (2010). *Radyo-Televizyon Haberciliği*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (1998). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*. Ankara: Nobel Yayınları.
- McLachlan, S. & Golding, P. (2000). *Tabloidization in the British Press A Quantitative Investigation into Changes in British Newspapers 1952-1997*. Colin Sparks & John Tulloch (Edited by), *Tabloid Tales Global Debates over Media Standarts* (75-89). Oxford: Rowman&Littlefield.
- MEGEP. (2008). *Gazetecilik: Radyo Haberciliği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Nazhoğlu, M. D. (1993). *Çevre Eğitiminin Önemi*, Cihan DURA (Edited by), *Çevre Ekonomisi* (50-56) Kayseri.
- Öztürk, O. (2008). *Ülkemiz Yazılı Basınında Çıkan Çevre Haberleri Ve Yüksek Öğretimimizdeki Çevre Habercilik Eğitiminin Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Parlak, B. (2004). *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*. Mehmet C. Marin & Uğur Yıldırım (Edited by), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Reis, R. Environmental News: Coverage of Earth Summit by Brazilian Newspapers, *Science Communication*, Thousand Oaks: Sage Publications.

Reuters, (2005). *Ekosistem Raporuna Göre Dünya Bitiyor*, Retrieved May 1, 2010, from <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=148149>

Törenli, N. (2008). "Müşteri/Okur" Değil, Yaşam İçin Çevre Haberciliği Gerekli, Retrieved October 12, 2011, from <http://bianet.org/bianet/siyaset/109906-musteri-okur-degil-yasam-icin-cevre-haberciligi-gerekli>

Türkiye Çevre Vakfı. (2001). *Ansiklopedik Çevre Sözlüğü*. Ankara: TÇV Yayınları.

Türküm, A. Sibel, *Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci*, Retrieved May 3, 2010, from <http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite10.pdf>

Wedell, G.; Crookes, P.; Daws, A.; Ryan, K., (n.d.) *Radio 2000*, Mustafa K. Gerçekler (Translated by). TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.

West, B.; Sandman, P. M.; Greenberg, M. R. (1995). *The Reporter's Environmental Handbook*. New Jersey: Rutgers University Press.

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo 1: Çevre Haberlerinin Sayıları ve Toplam Haber Sayılarına Oranları

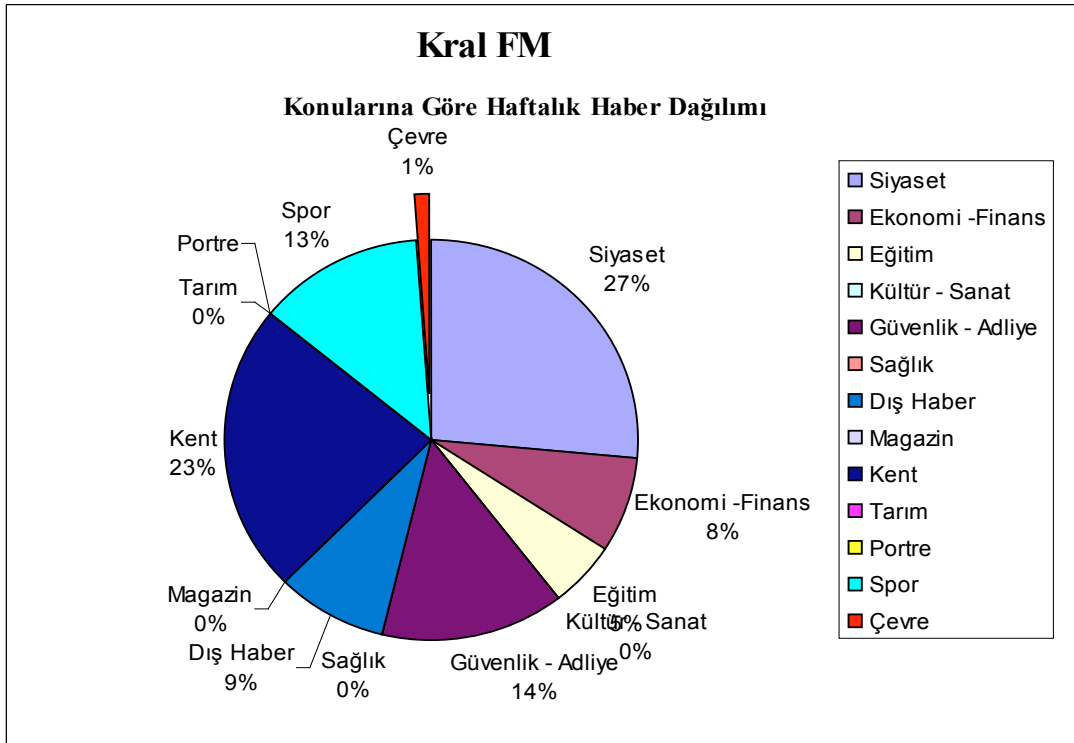
RADYOLAR											
KRAL FM			AÇIK RADYO			PAL FM			SHOW RADYO		
Toplam Haber Sayısı	Çevre Haberi Sayısı	Oran (%)	Toplam Haber Sayısı	Çevre Haberi Sayısı	Oran (%)	Toplam Haber Sayısı	Çevre Haberi Sayısı	Oran (%)	Toplam Haber Sayısı	Çevre Haberi Sayısı	Oran (%)
91	1	1	147	6	4	163	3	2	210	4	2

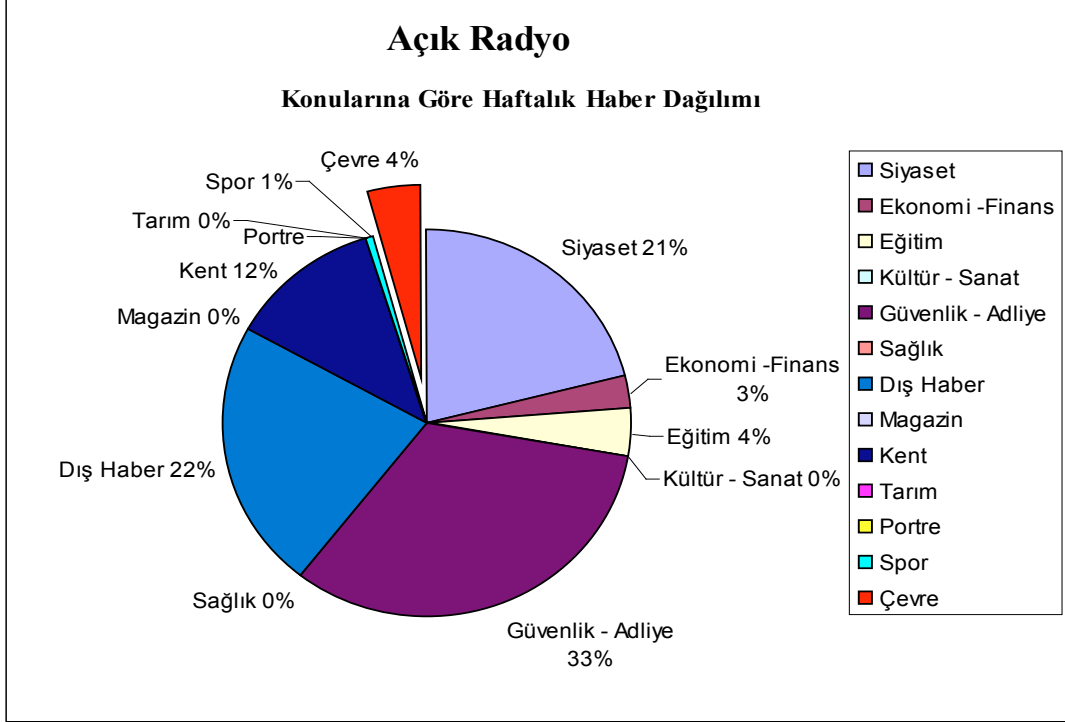
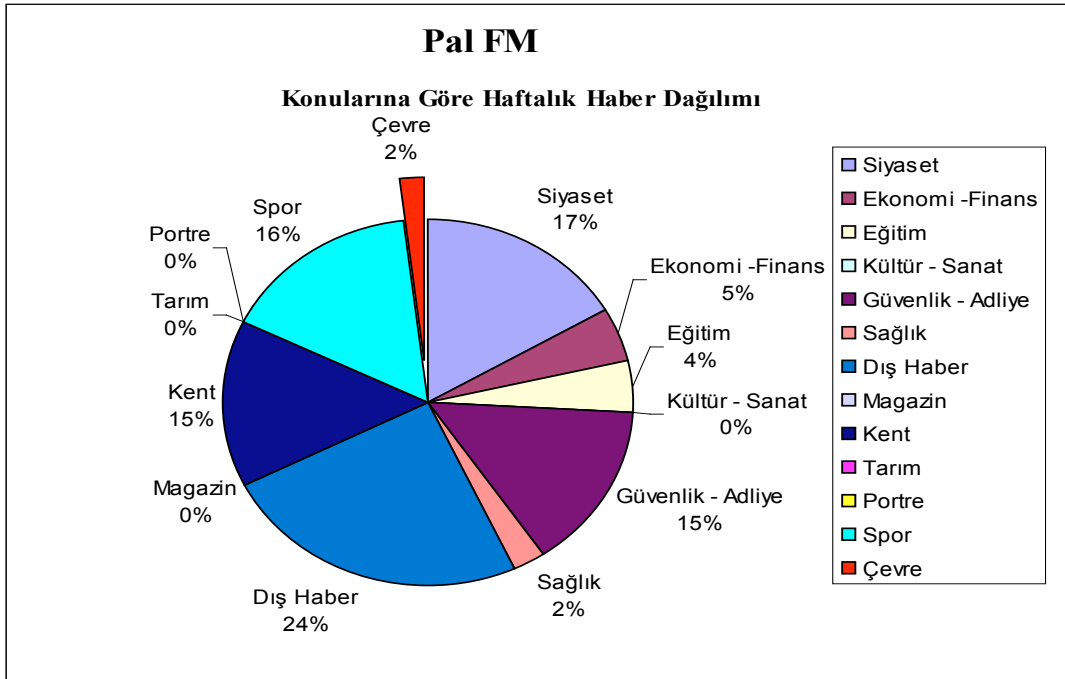
Tablo 2: Çevre Haberlerinin Konularına Göre Sayıları ve Oransal Dağılımı

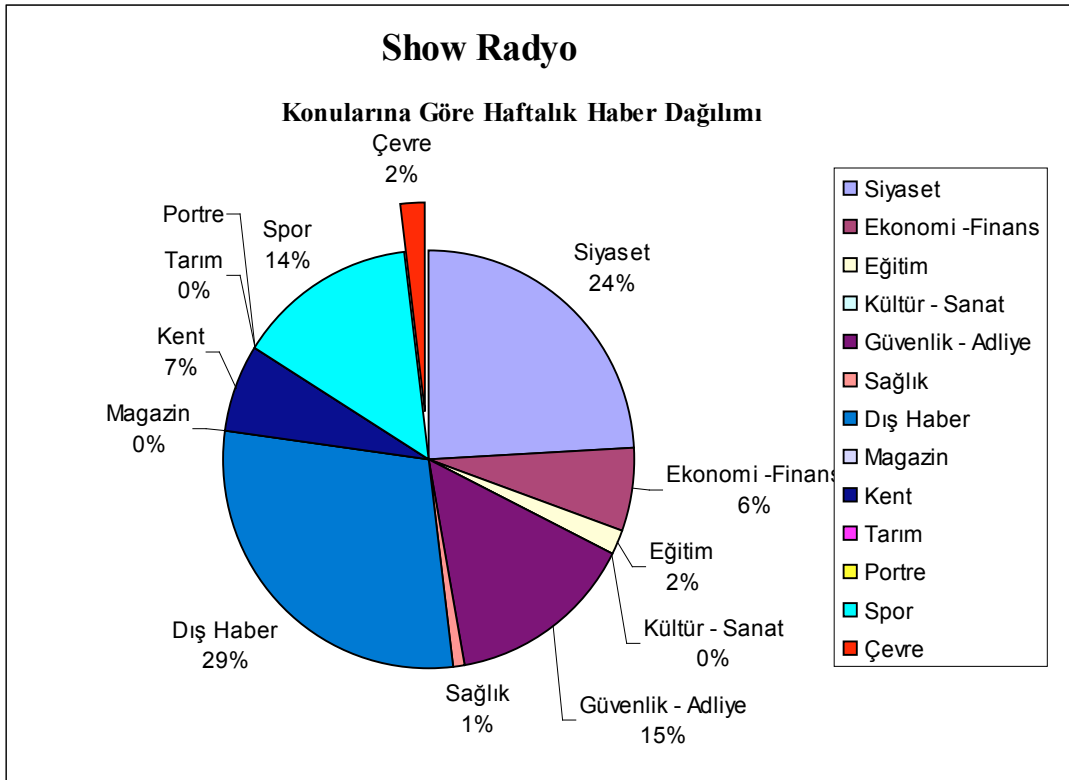
Radyolar	Kral FM		Açık Radyo		Pal FM		Show Radyo	
Çevre Haberi Türleri	Sayı	Toplam Çevre Haberlerine Oranı (%)	Sayı	Toplam Çevre Haberlerine Oranı (%)	Sayı	Toplam Çevre Haberlerine Oranı (%)	Sayı	Toplam Çevre Haberlerine Oranı (%)
Felaket Haberi	0	0	5	83	3	100	4	100
Özendirici Haber	1	100	0	0	0	0	0	0
Geri Dönüşüm Haberleri	0	0	0	0	0	0	0	0
Çevre Politikaları	0	0	1	17	0	0	0	0

Tablo 3: Çevre Haberlerinin İçeriksel Sunumu

RADYOLAR															
KRAL FM				AÇIK RADYO				PAL FM				SHOW RADYO			
Tabloid İçerik		Salt Bilgi İçerik		Tabloid İçerik		Salt Bilgi İçerik		Tabloid İçerik		Salt Bilgi İçerik		Tabloid İçerik		Salt Bilgi İçerik	
Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
0	0	1	100	4	67	2	33	2	67	1	33	2	50	2	50

Grafik 1. Kral Fm Konularına Göre Haftalık Haber Dağılımı

Grafik 2. Açık Radyo Konularına Göre Haftalık Haber Dağılımı**Grafik 3. Pal Fm Konularına Göre Haftalık Haber Dağılımı**

Grafik 4. Show Radyo Konularına Göre Haftalık Haber Dağılımı**EK****Radyo Haber Türlerinin Kantitatif Verilerini Kodlama Listesi**

d1= Radyonun adı:

- 1- Kral FM
- 2- Açık Radyo
- 3- Pal FM
- 4- Show Radyo

d2= Radyo haberlerinin analiz edildiği tarih

- 1- Gün (3-7, Pazartesi-Cuma)
- 2- Ay (Mayıs)
- 3- Yıl (2010)

d3= Çevre Haberi

Radyo Haber Türlerinin Kalitatif Verilerini Kodlama Listesi

d4= Çevre Haberlerinin Konularına Göre Dağılımı

- 1- Felaket
- 2- Özendirici
- 3- Geri Dönüşüm
- 4- Çevre Politikaları

d5= Haberin İçeriği

- 1- Tabloid İçerik
- 2- Salt Bilgi İçerik

